

APELLYATSIYA INSTANSIYASI XORIJ TAJRIBASIDA

Jinoyat-protsessual faoliyatning bir turi o'laroq, apellyatsiya tartibida ish yuritish tegishli vazifalarni bajarish va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadlarga erishishga da'vat etilgan. Apellyatsiya tartibida ish yuritishning vazifasi ko'p rejali bo'lib, moddiy va protsessual qonunchilikka rioya qilish, uni ijro etish va qo'llashga doir quyi turuvchi sudlar amaliyotining shakllanishiga ta'sir ko'rsatish uchun birinchi instansiya sudida yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatishdan iborat bo'lib, shaxsning huquq va erkinliklarini, qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgandir.

Bizning qonunchiligimiz Romano-German huquq tizimiga mansub hisoblanadi. Romano-German huquq tizimining Anglo-Sakson huquq tizimidan farqi shundaki, bu tizimning jinoyat ishini yuritishda qonunchilikning o'rnini ustun turadi. O'zbekiston Respublikasi kontinental huquq tizimiga kiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyuldagi "Sudlar faoliyatini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonining ijrosini ta'minlash maqsadida sud qarorlarining qonuniyligi, asosliligi va adolatliligini qayta ko'rib chiqish tartibini ilg'or xorijiy tajribadan kelib chiqqan holda takomillashtirish, fuqarolar uchun odil sudlovga erishish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida islohotlar qilishni nazarda tutadi.

Davlatimiz rahbarining "bir sud - bir instansiya" tamoyilining ilgari surilishi sud qarorlarini qayta ko'rish tizimida yillar davomida to'planib kelingan muammolarning hal qilinishiga ayni muddao bo'lib, ushbu tizimni tubdan ko'rib chiqishga asos soldi. Unga ko'ra, xalqaro standartlarga mos ravishda uch bosqichli sud tizimi yaratiladi. Ya'ni birinchi instansiya - tuman, shahar sudlari, ayrim toifadagi murakkab ishlar bo'yicha - viloyat sudlari, apellyatsiya instansiya - viloyat darajasidagi sudlar, kassatsiya instansiyasi - Oliy sud.

Yuqori sudlarning sud qarorlarini qayta ko'rib chiqish vakolatlari nazorat funksiyalariga ega, chunki ular jinoyat ishlarini shikoyat yoki protest asosida ko'rib chiqadilar. Shu bilan birga, apellyatsiya, kassatsiya

²⁷⁸ Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

²⁷⁹ Toshkent davlat yuridik universiteti professori 210

instansiyalari sudlari jinoyat ishini shikoyat yoki protest bilan cheklanmasdan, jinoyat ishini to'liq hajmda tekshiradilar. Yuqori sudlarning ushbu nazorat vazifasi "revizion tartibi" deb nomlanadi.

U.To'xtasheva asosli ravishda ta'kidlaganidek, "ushbu sudlar o'zlarining faoliyatida "reviziya" tamoyillari mavjudligi bilan belgilanadigan nazorat vakolatlariga ham ega. Yuqori instansiya sudlari shikoyat va protestlar asosida ishni ko'rib chiqayotganda nafaqat surishtiruv, tergov va birinchi instansiya sudlari tomonidan qonunga rioya etilishini tekshiradi, balki nazorat funksiyalarini ham amalga oshiradilar". (1. Jinoyat protsessida apellyatsiya. U.A.To'xtasheva.)

Anglo-Sakson huquq tizimidagi hukmlarni qayta ko'rib chiqish instituti Raymond Legerning so'zlariga ko'ra, ingliz jinoiy - protsessual tizimi haqli ravishda munosib model hisoblanadi, chunki u shaxsiy erkinlik uchun qulay shakllarni yaratgan va ming yillar davomida muzlatilmagan bo'lsa ham, o'ziga xosligini saqlab qolgan dunyodagi eng yaxshi tizim.

Anglo-sakson huquq tizimi jinoyat protsessiga nisbatan umumiy huquq va adolat qonunini ajratib turadi. Bu tizim tahlili shuni ko'rsatadiki, jinoyat -protsessual huquqining asosiy manbai - sud pretsedenti. Sud pretsedenti - bu aniq ish bo'yicha qabul qilingan, ruxsat beruvchi xarakterga ega bo'lgan va shunga o'xshash ishlarni ko'rib chiqishda qonun manbai sifatida ishlatiladigan sud qarori. Pretsedentlar faqat yuqori sudlar tomonidan belgilanadi, hamma sudlar tomonidan emas.

Anglo-Sakson huquq tizimining eng yorqin vakili Buyuk Britaniyadir. Bu mamlakatning sud tizimi qurilmaning nisbiy murakkabligi bilan ajralib turadi

Angliya sud qarorlarini qayta ko'rib har qanday usul bir murojaat, deyiladi va bu apellyatsiya faktini anglatadi: Ingliz jinoyat protsessida jinoyat ishlari bo'yicha turli sudlarning qarorlariga shikoyat qilish va ko'rib chiqishning barcha usullari odatda apellyatsiya deb ataladi.

Buyuk Britaniyada apellyatsiya instansiyasi sud ish yurituvchi tahliliga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bu davlatning huquq tizimi yaxlit tizim sifatida emas, balki uning hududlaridan kelib chiqib turlicha shakldagi tizim sifatida shakllangan. Bu davlat quyidagi hududlardan tashkil topgan: Angliya, Uels, Shotlandiya va Shimoliy Irlandiya. Har bir hududning boshqalaridan ko'p yoki kam farqlanadigan o'z jinoyat- protsessual qonunchiligi shakllangan.

Angliya va Uelsda apellyatsiya tushunchasi mamlakatdagi murojaatning barcha shakllarini o'z ichiga qamrab oladi. Ayrim

kontinental mamlakatlarning huquq tizimi o'z davlatida murojaat qilish erkinligini cheklaydi. Angliya va Uels mamlakatlarida esa apellyatsiya shikoyati berilishidan oldin, sudning apellyatsiya berish uchun ruxsati kerak bo'ladi. Shikoyat jarayoni bir nechta belgilangan hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, Angliya va Uelsda qonuniy kuchga kirmagan birinchi instansiya sudining hal qiluv qarori ustidan shikoyat berish instituti quyidagi xususiyatlarni ham o'z ichiga qamrab oladi:

1) shikoyat qilish darajasida bo'lmagan ayrim sud qarorlarining mavjudligi (kichik jinoyatlar uchun);

2) qabul qilingan qarorlarning aksariyati ustidan shikoyat qilinishi uchun ruxsatning zarurligi;

3) apellyatsiya sudi, agar "sud hukmi qonun talablariga zidligi" aniqlansa, ishni qayta ko'rib chiqish uchun birinchi instansiya sudiga qaytarish huquqiga ega ekanligi;

4) sud qarorlari ustidan shikoyatlarni ko'rib chiqayotgan ayrim instansiyalar sud instansiyalari emas, balki ma'muriy organlar bo'lib, ular yuridik ma'lumotga ega bo'lmagan shaxslarni o'z ichiga olishi mumkinligi (Misol uchun: Jinoyat ishlari bo'yicha komissiya, Lordlar palatasi);

5) magistratura sudining qarorlari asoslanmaganligi va natijada ularga shikoyat qilish qiyin ekanligi;

6) ishni ikkinchi instansiya sudida ko'rib chiqishda dalillarni faqat sud qarori bilan o'rganish mumkin ekanligi;

7) apellyatsiya jarayoni ko'p bosqichli ekanligi (apellyatsiya uchun ruxsat olish, rad etishga ham shikoyat qilinishi, shundan keyingina shikoyat berish mumkinligi); bundan tashqari, apellyatsiya jarayonini tartibga soluvchi qoidalarning kodifikatsiya qilinmagan ekanligi bilan o'ziga xoslik kasb etadi.

Buyuk Britaniya yuridik protsessining yana bir o'ziga xos xususiyati shundaki, hukmlarga shikoyat qilish erkinligi cheklangan. Murojaat qonuniyligi va amal qilishini tekshirishini talab qilish partiyalar vakolatiga kiradi. O'zbekiston, Qozog'iston, Rossiya, shu jumladan, MDH mamlakatlari, bir qator apellyatsiya sohasida jinoyat protsessida farqli o'laroq, ingliz sudida apellyatsiya berish imkoniyati murojaat hisoblanadi, bu sudning apellyatsiya faktini asosli deb topish to'g'risidagi qaroriga bog'liq. Sud bu talabni qondirishi yoki rad etishi mumkin.

Apellyatsiya berish va sud qarorlarini qayta ko'rib chiqishning barcha usullarining kombinatsiyasi apellyatsiya shikoyatlarining aniq 212

turlarini tasniflashga olib keldi, bu esa o'z navbatida apellyatsiya berish huquqini amalga oshirishni murakkablashtiradi. Buning sababi shundaki, apellyatsiya turiga qarab, u yoki bu apellyatsiya usulining protsessual rejimi ham ajralib turadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, apellyatsiya sudida yangi dalillar faqat hukmni bekor qilish uchun zarur bo'lgan hollarda ko'rib chiqilishi mumkin. Bunday holda, ishni birinchi instansiya sudida yangidan ko'rib chiqish to'g'risida qaror qabul qilinadi.

Apellyatsiya sudi apellyatsiyani ko'rib chiqish natijasida ham hukmni bekor qilishga, ham ishni birinchi instansiya sudining yangi instansiyasiga yuborishga haqli. Bunday qaror yangi dalillar paydo bo'lgan taqdirda qabul qilinishi mumkin; ishni dastlabki ko'rib chiqish paytida yo'l qo'yilgan jiddiy xatolarni aniqlagandan so'ng.

Apellyatsiya sudi ushbu turdagi apellyatsiyani qanoatlantirish to'g'risida qaror qabul qilganda, jazoga shikoyat qilingan taqdirda, jazoni yengillashtirish yoki uni boshqasi bilan almashtirish huquqiga ega. Yomon tomonga burilishni taqiqlash tamoyili tufayli, yangi tayinlangan jazo, avvalgi jazodan og'irroq bo'lmasligi kerak.

Apellyatsiya sudi, shuningdek, "venire de novo" buyrug'ini chiqarish huquqiga ega bu so'z lotincha - "yana qaytish" degan ma'noni beradi. Buyruq faqat protsessual buzilish aniqlangan taqdirda berilishi mumkin, bu esa butun sud muhokamasining haqiqiy emasligiga olib keladi. Bu buyruqning chiqarilishi natijasida o'tkazilgan sud jarayoni va uning jarayonida qabul qilingan qarorlar bekor qilinadi. Ammo ayblov tarafi ishni birinchi instansiyada ko'rib chiqish uchun ishni sudga qayta yuborishga haqli.

Keyingi apellyatsiya turi - prokuratura apellyatsiyasi. Ingliz huquqshunoslarining fikricha, ayblovchiga oqlov hukmi ustidan shikoyat qilish huquqini berish va yengil jazo berish "non bis idem" tamoyilini buzish bilan barobardir, ya'ni bir jinoyat uchun ikki marta jazolanolmaysiz. Prokurorning "venire de novo" buyrug'ini chiqarishni talab qilish huquqi bu qoidadan yagona istisno edi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu huquq mahkumning ahvolini og'irlashtirish maqsadida emas, balki jinoyat ishini ko'rib chiqishning protsessual tartibi jiddiy buzilganligiga sudning e'tiborini jalb qilish maqsadida ishlatilgan.

Sud 1988-yilda Jinoiy adliya to'g'risidagi qonun orqali Bosh prokurorga toj sudining hal qiluv qarori ustidan shikoyat qilish huquqini berdi. Prokuratura 1996-yilgi "Jinoyat -protsessual va tergov to'g'risida"gi qonunni qabul qilib, oqlov hukmi ustidan shikoyat qilish

huquqini oldi. Ammo faqat oqlov hakamlar hay'ati yoki guvohlarga ortiqcha bosim natijasida qilingan deb taxmin qilish uchun asos bo'lsa. Agar shikoyat qanoatlantirilsa, prokuror umumiy qoidalarga muvofiq jinoyat ishini qayta ochishga haqli. Bunday apellyatsiyaning o'ziga xosligi prokuror shikoyati Oliy sudga yuborilganligi bilan ta'kidlanadi.

Birinchi instansiya sudlari chiqargan hukmlar ustidan shikoyat qilingan taqdirda, toj sudi va Oliy sudning qirolicha o'rindig'iga shikoyat qilish mumkin. Valiahd sudida sudlanuvchi, agar aybini tan olmasa, aybdor qaror va hukm ustidan shikoyat qilishi mumkin. O'z aybini tan olgan sudlanuvchi faqat jazoni yengillashtirish yuzasidan shikoyat qilish huquqiga ega. Prokuror magistratura sudlarining hukmlari ustidan shikoyat qilish huquqidan mahrum.

Bu huquq tizimida apellyatsiya berish muddati ham boshqacha. Bu yerda 21 kun, agar sud jazo tayinlashni aybdorlik to'g'risidagi qaror qabul qilingan paytdan kechiktirsa bu jazo tayinlangan paytdan boshlab hisoblab chiqiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu muddat uzaytirilishi mumkin. Shuningdek, jinoyatni ko'rib chiqish komissiyasiga muddatni uzaytirish to'g'risida ariza berishingiz mumkin. Komissiya mahkum mahkamaning soddalashtirilgan tartibda aybini tan olgan yoki tan olmaganligidan qat'i nazar, valiahd sudiga bunday ishni qayta ko'rib chiqishni buyurishi mumkin.

Yangi sud jarayoni natijasida Crown Court Magistratura sudi qarorini o'zgartirish, to'ldirish yoki bekor qilish huquqiga ega. Ta'kidlash joizki, valiahd sudi ham ishni yangidan ko'rib chiqish uchun yuborishga haqli edi. Shuningdek, Crown Courtni chetlab o'tib, Oliy sudning Royal Bench bo'limiga murojaat qilish imkoniyati mavjud. Bu yerda shikoyat qilish erkinligi ham cheklangan, biroq ayni paytda himoyachilar ham, ayblovchilar ham shikoyat qilish huquqiga ega. Apellyatsiya faqat qonuniy asosda mumkin.

Oxirgi apellyatsiya instansiyasi - Lordlar palatasi Murojaatlarni ko'rib chiqishning o'ziga xos xususiyati shundaki, u tomonlarning manfaatlariga emas, balki butun Angliya huquq tizimi manfaatlariga javob beradi. Ya'ni sud amaliyotining normalarini yaratish, o'zgartirish va to'ldirish maqsadida faoliyat yuritadi. Birlashgan Qirollikdagi 2005-yildagi konstitutsiyaviy islohotlar natijasida 2009-yilda Buyuk Britaniyaning alohida Oliy sudi tuzildi, unga Lordlar palatasining sud funksiyalari topshirildi va faqat Angliya, Shimoliy Irlandiya va Uels uchun Oliy sud maqomiga ega bo'ldi. (2.Konstitutsiyaviy islohot: Buyuk Britaniya Oliy sudi 2009 yil 17-yanvar)

(3.Konstitutsiyaviy islohotlar to'g'risidagi qonun 2005 yil" Buyuk

Britaniya parlamenti aktlari 24 mart 2005)

Shunday qilib, Buyuk Britaniyada amalda bo'lgan sud qarorlarini qayta ko'rib chiqish usullari tizimini tahlil qilish quyidagi xulosalar chiqarishimizga imkon beradi:

- ishni yuqori sudlarda ko'rib chiqish sharti - shikoyat, keyinchalik protestdir;

- apellyatsiya berish huquqi va imkoniyati ziddiyatli hisoblanadi, masalan, Angliyada, apellyatsiya berish, shuningdek, sud uni ko'rib chiqishni boshlashdan oldin apellyatsiya faktini asosli deb tan olishiga bog'liq;

- ayblov va himoyachiga sud qarorlari ustidan shikoyat qilishning turli huquqlari berilgan (himoyalaniqsh qulayroq holatda);

- ishni apellyatsiya tartibida yoki boshqa shaklda ko'rib chiqishda, yomon tomonga burilishni taqiqlash prinsipi qo'llaniladi. Mahkumning pozitsiyasining yomonlashuvi faqat prokurorning protesti yoki jabrlanuvchining shikoyati bo'lsa mumkin.

Angliya va O'zbekiston Respublikasi yuqori instansiyalarining bir-biridan tubdan farq qilishini yuqorida batafsil ko'rib o'tgan bo'lsakda, Angliya va O'zbekiston Respublikasi yuqori instansiyalari o'rtasidagi, bazi o'xshashliklar quyidagilardan iboratdir:

- Ikkala davlatda ham ham apellyatsiya instansiyasi mavjud;
- hayatda ko'rilishi bir xil holat;
- hukm chiqarish jarayonida ovozga qo'yilishi holati rais tomonidan sudyalar o'rtasida ikkala davlat yuqori instansiya sudlarida ham mavjud.

Amerika Qo'shma Shtatlari jinoyat-protsessual qonunchiligida jinoyat ishlarida, apellyatsiya sudlari odatda aniq isbotga ega masalalarni ko'rib chiqmaydi. Ushbu instansiyada ishni ko'rib chiqish tartibi O'zbekiston Respublikasida bo'lgandek butun Respublika uchun majburiy bo'lgan qonunlar bilan emas, balki har bir shtatning qonunlari bilan tartibga solinadi. Ba'zi bir davlat qonunlarida ayrim isbotlangan aniq xato qayta ko'rib chiqish uchun asos bo'la olmaydi. Shu sababli ikkinchi instansiya sudi ishni mohiyatan ko'rib chiqmasdan, qarorni qabul qilgan sudga qayta ko'rib chiqish uchun yuboradi. Bu xilma-xillik apellyatsiya jarayonining mamlakatdagi turli xil shakllari, jamiyatda kamida ikki darajali (ba'zi shtatlarda uch yoki to'rt darajali) apellyatsiya sudlari tizimining mavjudligi bilan bog'liq.

Mamlakatda shtatlar doirasida oraliq apellyatsiya sudlari va shtatlarning oliy sudlari mavjud. Federallik doirasida esa, okrug apellyatsiya sudlari va AQSh Oliy sudi mavjud. Sud ishni apellyatsiya shikoyati doirasida ko'rib chiqadigan bo'lsa-da, ishni tintuv, tekshirish

tartibida ko'rib chiqish huquqiga ega bo'lmaydi. Apellyatsiya jarayonida ayblov ishida ishtirok etgan ayblovchining davlat vakili apellyatsiya berish huquqiga ega, uni yo'llagan shaxs esa, bunday huquqqa ega emas. Tomonlar apellyatsiya shikoyati berish to'g'risida xabarnomani qaror chiqargan sudga o'n kun ichida, ayblovchi - o'ttiz kun ichida yuborish huquqiga ega. Ushbu bildirishnomada qarordagi har qanday qoidabuzarliklarning qisqacha mazmuni bo'lishi kerak. Bundan tashqari yangi dalillar va materiallarni cheklovlarisiz taqdim etishga ruxsat beriladi. So'ngra, xabarnoma yuborilgan kundan boshlab qirq kun ichida, shikoyat beruvchining fikriga ko'ra, ishni ko'rib chiqish paytida yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklarning batafsil asoslari bilan to'liq shikoyat yuboriladi.

Shunday qilib, Qo'shma Shtatlardagi apellyatsiya tizimi O'zbekiston Respublikasi sud tizimidan tubdan farq qiladi va shuning uchun ham ayrim apellyatsiya protseduralarining huquqiy tartibga solinmaganligi sababli, ularni taqqoslash mumkin bo'lmagan holatlarni yuzaga keltiradi.

Belorussiya Respublikasida birinchi instansiya sudining sud qarorlari ustidan faqat kassatsiya tartibida shikoyat qilish mumkin. Mamlakatda apellyatsiya tartibi mavjud emas. Belorussiya Respublikasida Oliy sudning hukmlari ustidan shikoyat qilinishi mumkin emas. Kassatsiya instansiyasi birinchi instansiya sudining yakuniy qarorini o'zgartirishga, shuningdek uni bekor qilishga va birinchi instansiya qaror chiqargan sudga qayta ko'rib chiqish uchun yuborishga haqlidir. Bu o'rinda esa, sud shikoyat dalillari bilan bog'liq bo'lmagan holda ishni reviziya tartibida tekshirish huquqiga ega hisoblanadi. Tomonlar kassatsiya instansiyasiga faqat tergov bilan olinib bo'lmaydigan qo'shimcha materiallarni taqdim etish huquqiga ega. Sud majlisida dalillar o'rganilmaydi. Bunday holda sud quyidagilarga haqlidir:

- 1) sud-psixiatriya ekspertizasini tayinlash;
- 2) mavjud va qo'shimcha ravishda taqdim etilgan ish materiallari asosida qo'shimcha va takroriy ekspertiza tayinlash;
- 3) ayblanuvchining shaxsini tavsiflovchi hujjatlar va boshqa ma'lumotlarni talab qilish.

Shunday qilib, Belorussiya Respublikasining jinoiy protsessida apellyatsiya tartibi mavjud emas. Birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirmagan qarorlarini ko'rib chiqish tizimida faqat kassatsiya tartibi mavjuddir.

Germaniya Federativ Respublikasining jinoyat protsessida qonuniy kuchga kirmagan hukmlarga nisbatan apellyatsiyaning ikki turi mavjud - apellyatsiya va qayta ko'rib chiqish (reviziya). Sud qarori ustidan

apellyatsiya tartibi sud hukmi e'lon qilingan kundan e'tiboran bir hafta ichida shikoyat qilinishini o'z ichiga oladi. Agar sudlanuvchi sud hukmi chiqarilganda yo'q bo'lsa, u holda sudlanuvchiga hukm nusxasi topshirilgan kundan boshlab belgilangan muddat ichida chiqarilgan hukm ustidan shikoyat qilishi mumkin. Shikoyat, ishni ko'rib chiqqan birinchi instansiya sudiga yozma yoki og'zaki tarzda, shikoyat mazmuni bayonnomaga kiritilgan holda taqdim etiladi. Himoyachi ayblanuvchi, sudlanuvchi yoki mahkumning roziligisiz apellyatsiya berish huquqiga ega emas. Shu bilan birga, shikoyat matniga shikoyat berish muddati o'tganidan keyin yoki sud qarorining nusxasini topshirgandan keyin yana bir hafta ichida qo'shimcha asoslarni kiritishga ruxsat beriladi. Agar shikoyat kerakli dalillarni o'z ichiga olgan bo'lsa, hukm ularning chegaralari doirasida tekshiriladi. Agar dalillar to'liq ko'rsatilmagan bo'lsa, yangi dalillarni taqdim etishga ruxsat beriladi. Birinchi instansiya sudining kamchiliklarini aniqlashda apellyatsiya sudi ishni mohiyatan ko'rib chiqishi zarurdir. Sudlov qoidalari buzilgan taqdirdagina ishni birinchi instansiya sudiga qaytarish mumkin. Bunday holda, ish uni ko'rib chiqish vakolatiga ega sudga yuboriladi.

Germaniya Federativ Respublikasida apellyatsiya protseduralari O'zbekiston Respublikasida mavjud bo'lgan apellyatsiya tizimidan farq qiladi. Shu o'rinda Germaniyadagi ikkinchi instansiya sudida ish yuritishning o'ziga xos xususiyatlarini sanab o'tish maqsadga muvofiqdir:

1) apellyatsiya shikoyati berish muddati sud qarori chiqarilgan kundan boshlab bir hafta, sud majlisida bo'lmagan sudlanuvchi uchun esa, hukm nusxasi topshirilgan kundan boshlab shu muddatda amal qiladi;

2) shikoyat yozma va og'zaki shaklda berilishi mumkin;

3) ikkinchi instansiya sudi har qanday holatda ham ishni birinchi instansiya sudiga qaytarmasdan, mohiyatan ko'rib chiqishga majburdir (yurisdiksiya qoidalarini buzishdan tashqari);

4) apellyatsiya sudi tomonidan dalillarni o'rganish birinchi instansiya sudi qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Fransiyaning huquq tizimida sudga shikoyat qilish va qayta ko'rib chiqishning bir necha usullari mavjud. Fransiya oppozitsiyasi (qarshilik) qonunbuzarlik va huquqbuzarlik holatlarida sirdan chiqarilgan qonuniy kuchga kirmagan hukmlarga nisbatan apellyatsiya shikoyatini ko'rib chiqadi. Fransiya sudida sudlanuvchi oppozitsiya yoki apellyatsiya tartibida shikoyat berish usulini tanlash huquqiga ega. Shikoyat qilishning ushbu ikki usuli bir-birini istisno qiladi.

Oppozitsiya hukm bilan tanishgan kundan boshlab o'n kun ichida da'vo qilish mumkinligini belgilaydi.

Fransiyadagi apellyatsiya protsessining O'zbekiston Respublikasidagi tizimdan farqi shundaki, fransuz modeliga ko'ra ishni birinchi instansiya sudiga qaytarish va qayta ko'rib chiqishga yo'l qo'yilmaydi. Kichik jinoyatlar bo'yicha qarorlar ustidan shikoyat qilishning iloji yo'qligi ham fransuz modelining o'ziga xos belgisidir. Ushbu xususiyat apellyatsiya tartibida ko'rib chiqishning ko'pgina Yevropa modellari uchun odatiy holdir.

Shunday qilib, apellyatsiya protsessining fransuz modeli quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga egadir:

1) birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirmagan qarorlari ustidan shikoyat qilishning ikki turi mavjud - qarshilik va shikoyat (opozitsiya va apellyatsiya);

2) sud barcha guvohlarni bevosita so'roq qilishga majbur emas, u faqat birinchi instansiya sudida berilgan ko'rsatuvlarining bayonnomalarini o'rganishga haqlidir;

3) mamlakatda "og'irlashtiruvchi tomonga burilishni taqiqlash" prinsipi amal qiladi;

4) ikkinchi instansiya yangi dalillarni to'plash va tekshirish huquqiga ega;

5) kichik jinoyatlar to'g'risidagi ishlar ustidan shikoyat qilinmaydi;

Rossiya Federatsiyasida jinoyat-protsessual qonunchiligi tahlil qilinganda, birinchi bosqich sudining hukmi qonuniy kuchga kirmasdan turib 10 sutka ichida keltirilgan shikoyat va protest asosida apellyatsiya tartibida, qonuniy kuchga kirgandan so'ng 6 oy ichida keltirilgan shikoyat va protest asosida kassatsiya tartibida ko'rib chiqiladi. Apellyatsiya va kassatsiya tartibida ko'rilgan ish yuzasidan keltirilgan shikoyatlar nazorat tartibida qayta tekshiriladi. Rossiya Federatsiyasida hukmlarning qonuniyligi, asosliligi hamda adolatliligini tekshirish uchun apellyatsiya instansiyasida ishning ko'rish muddati oqilona muddat bilan belgilanadi. Bizning mamlakatda esa, bu muddat ishni ko'rish boshlangandan boshlab ikki oydan oshmasligi lozimligi bilan chegaralanadi.

Qozog'iston Respublikasining jinoiy protsessida apellyatsiya muddati hukm yoki qaror e'lon qilingan kundan boshlab o'n besh kunni tashkil etadi. Hibsda bo'lgan mahkumga ham hukm yoki qarorning nusxasi topshirilgan kundan boshlab shu kabi muddat belgilanadi. Shikoyat yoki protest nusxalari apellyatsiya berish huquqiga ega bo'lgan barcha shaxslarga yuboriladi. Bundan tashqari, ushbu shaxslarga mazkur hujjatlarning elektron nusxalari bilan qaror qabul qilgan sudning internet-resursi orqali tanishish imkoniyatining ham mavjudligi to'g'risida xabar beriladi. Tomonlarga shikoyat yoki protestga o'z e'tirozlarini yozma

ravishda yoki elektron hujjat shaklida taqdim etish muddati ko'rsatilgan holda berish huquqi tushuntiriladi. Keltirilgan mazkur talablar Rossiya Federatsiyasida mavjud bo'lgan talablarga mos keladi. Qozog'iston mamlakatida apellyatsiya shikoyatini ko'rib chiqish muddati ish kelib tushgan kundan boshlab bir oygacha uzayishi mumkin. Agar yangi hukmni chiqarish uchun asoslar yetarli bo'lsa, ish apellyatsiya kelib tushgan kundan boshlab ikki oydan kechiktirmay ko'rib chiqilishi talab etiladi. Zaruriy talablarga qarab, belgilangan muddat bir oygacha uzaytirilishi mumkin.

Sud apellyatsiya ishi doirasidan chiqib ketishga, shu jumladan shikoyat yoki norozilik kelib tushmagan shaxslarga nisbatan ishni qayta ko'rib chiqishga haqlidir. Apellyatsiya jarayonida sud birinchi instansiya sudida o'rganilgan dalillarni qayta tekshirmaydi, agar kerak bo'lsa, yangi taqdim etilgan materiallar va dalillarni o'rganishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, Qozog'iston Respublikasida apellyatsiya tizimi quyidagi xususiyatlarni o'z ichiga qamrab oladi:

- 1) apellyatsiya muddati 15 kunni tashkil etadi;
- 2) shikoyatga e'tirozlar Internet-resurs orqali yuborilishi mumkin;
- 3) sud dalillarni qayta tekshirmaydi, lekin ish materiallarini tekshiradi;
- 4) sud ishni birinchi instansiya sudiga faqat jinoyat-protsessual qonunchiligi sezilarli darajada buzilgan taqdirda qaytaradi, boshqa hollarda u ishni mustaqil ravishda ko'rib chiqadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa o'rnida shuni aytib o'tish kerakki, bugungi kunda ko'plab xorijiy davlatlarda jinoyat ishlarini apellyatsiya tartibida ko'rishning turi mavjud bo'lib, ammo har bir davlatning qonunchiligi va ish yuritish tartibi turlicha olib boriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Жасур, Н. Е. Ъ. М. А. Т. О. В., and Феруза СИДИКОВА. "ЖИНОЙИЙ ИШЛАР БЎЙИЧА СУД ЖАРАЁНИДА СЎРОҚ ҚИЛИШ УСЛУБИЯТИНИНГ МАҚСАДИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ." ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ 1.1 (2020): 95-103.